

I bokens introduktion berättar Fishbane också om en andra volym, där han kommer att behandla judiskt tankesätt, teologi och hermeneutik från tidig medeltid fram till den samtida moderniteten. En sådan andra volym visar ytterligare vilken oerhörd kompetens Fishbane har och vilket tidsspänn han rört sig inom under sin forskningsbana, som ännu inte är över. Det blir en bok att se fram emot för alla som är intresserade av Hebreiska bibeln, judisk tradition och deras receptionshistoria.

Stefan Green, Åbo Akademi

SHAWN W. FLYNN

*Children in the Bible and the Ancient World: Comparative
and Historical Methods in Reading Ancient Children*

New York: Routledge, 2019, häftad, 240 sidor,

SEK 536, ISBN 9781032178301

Shawn W. Flynn's *Children in the Bible and the Ancient World* är den tredje antologi om barnstudier i bibelvetenskap som publicerats under 2019/2020, av vilka de två andra recenserats i *SEÅ* 87. Om *T&T Clark Handbook of Children in the Bible and the Biblical World* är den materialmässigt mest omfattande och *Children and Methods* den teoretiskt mest ambitiösa, har Flynn's antologi ett snävare fokus på historiska och komparativa metoder. Volymen rymmer tre huvuddelar: barn i Hebreiska bibeln och främre orienten, barn i tidigkristen litteratur och den grekisk-romerska världen samt barn och materiell kultur. I en avslutande epilög konstrueras en bro från en nytestamentlig apokryf in i vår egen tid.

Avsnittet om Hebreiska bibeln berör på olika sätt barn och mödrar i utsatta situationer. Heath Dewrell ger exempel på hur barn förekommer som både det begärda och det utlovade objektet i eder. Berättelserna om Hannas, Leas och Rakels ofruktsamhet sätts i relation till ugaritiskt material. Fördömanden av barnoffer (3 Mos; 2 Kung) problematiseras genom paralleller till texter från de puniska kolonierna. Dewrell uppfattar avståndstagande från barnoffer som tecken på dess förekomst. Claudia Bergmann skriver om svåra förlossningar i 1 Mos. Hon ser berättelserna om Rebecka, Rakel och Tamar som viktiga exempel på teologisering av

Israels folks umbäranden. Bergmann menar att dessa ofta förbisedda berättelser knyter an till centrala motiv som Exodus, snarare än att enbart fungera som etiologier till framstående personer. Därtill ger de en fingervisning om nivån på (pre-)gynekologisk kunskap i det gamla Israel.

David Bosworth undersöker fenomenet att överge spädbarn (exposure) genom att relatera berättelserna om Mose och Ismael till grekiska motsvarigheter hos Diodoros och Pseudo-Apollodorus. En viktig poäng är att övergivande inte utgör ett individuellt beslut utan har med gruppens normer att göra, med kön, funktionsvariation, oklart faderskap och fattigdom som riskfaktorer. Kristine Henriksen Garroway avslutar denna del med ett bidrag om "misslyckad" socialisation av flickor. Hon lyfter fyra berättelser som hon menar är avsedda som avskräckande exempel, där fäderna inte i tillräcklig utsträckning tar ansvar för sina döttrars väg mot äktenskapet: Rebecka, Dina, Selofchads döttrar och Jefas dotter.

Avsnittet om barn i tidigkristna samt grekisk-romerska miljöer fortsätter på temat om barns, särskilt flickors, utsatthet. Sharon Betsworth läser sex texter om barn i Mark 5–10 i ljuset av de Eleuseiska mysterierna. Medan de barn som helas fungerar som positiva exempel på Jesu (inte Demeters) makt över dödens krafter, framstår Herodias dotter i stället som det exploaterade barnet som bringar död, snarare än liv (i kontrast till Persefone). John Martens frågar i sitt bidrag hur barn införlivades rituellt i de paulinska församlingarna. Här handlar det om att på nytt värdera betydelsen av riter som dop och omskärelse utifrån barnens horisont. Christian Laes avslutar detta avsnitt med en genomgång av *Gelehrtenpott* i grekiska och romerska källor, närmare bestämt anklagelser mot pedagoger om sexuellt utnyttjande av barn. Laes menar till försiktighet i jämförelsen, men menar att problemet då förstods i andra kategorier (social status) än idag (psykologiskt trauma).

Delen om materiell kultur har två bidrag. Julie Faith Parker diskuterar funktionen av så kallade Judean Pillar Figurines (JPF:s), små nakna kvinnofigurer av terrakotta, av vilka närmare 1000 hittats i Juda (700–600 f.v.t.). Parker synar den dikotomi mellan lek och arbete som präglar

tidigare forskning och drar slutsatsen att dessa massproducerade figuriner (också) användes som leksaker. Susan Guize Sheridan söker rekonstruera vardagen för barn i ett byzantinskt kloster, Sankt Stefans, i Jerusalem under 400–600 talen. Det stora fyndet är att barn utgjorde ungefär en tredjedel av kvarlevorna, även om vi ännu inte vet vad barnen gjorde där. Doris Kiesers bidrag om den menstruerande Maria i Jakobs protoevangelium relaterar texten till både tidigkristna föreställningar om Marias eviga jungfrudom och till judiska renhetsföreskrifter. Kiesers tes är att protoevangeliets Maria lever kvar i vår tids motsägelsefulla förväntningar på tonårsflickor om att vara både sexiga och oskuldsfulla.

Redaktörerna går tveklöst i mål med ambitionen att peka på historiska kontexters betydelse för vår kunskap om barn, samt att tillgängliggöra högspecialiserad forskning. Två bidrag uppfattar jag som särskilt övertygande i detta avseende. Dewrell ger nya perspektiv på frågan om barnoffer i Israel. Betsworth demonstrerar det långtgående inflytandet från mysteriekultens traditioner på en evangelietext. Bosworth är något mindre övertygande på denna punkt, för att de jämförda materialen kommer från så olika tider och därtill har så olika omfattning.

En förhoppning i förordet som inte riktigt slår in gäller dialog mellan föredragen. Kopplingen till annan barnforskning är också begränsad, vilket delvis kan förklaras med att de tre antologierna kom ut nära nog samtidigt. Endast Garroway och Parker identifierar uttryckligen sina bidrag som del av fältet barnstudier. Det betyder inte att volymen inte ger väsentliga bidrag till fältet. Tematiskt utgör barns utsatthet den tydligaste röda tråden. Flera bidrag uppmärksammar därtill den prekära situation som flickor som uppfattades som giftasmogna befann sig i (Bosworth, Garroway, Betsworth, Kieser). En viktig nyansering består i att lyfta fram flickornas agens att både utmana och reproducera normer. Några bidrag handlar om att synliggöra barns närvaro i sammanhang där de tidigare beaktats i mindre utsträckning, till exempel klostret, församlingen eller 700-talets Juda (Sheridan, Martens, Parker). Forskarens uppgift innebär då syna tidigare forsknings försumlighet eller aktivt ointresse för barns verklighet.

Relationen mellan text och historisk verklighet är central i många bidrag. Ett underliggande antagande är att vi genom att identifiera marginaliserade barns roll i historien och i texterna kan komma åt förgivettagna kulturella föreställningar (xii). Bosworth gör ansatser till att komplicera frågan (55) och Bergmann visar förtjänstfullt hur också förlösningsskildringar utgör teologi. Här kunde exempelvis Donna Nolan Fewell vara en fruktbar samtalspart med sitt socio-narratologiska grepp på bebådelse- och födelsetexter (i *Children and Methods*). Jag noterar att litterära perspektiv i stort sett är frånvarande. Det kan, men behöver inte vara, en följd av bidragens historiska fokus. I något fall (Laes) blir det enligt min mening direkt märkligt att exempelvis inte beakta genre eller tydligare avgränsa tidsperioden. Vilka slutsatser kan vi egentligen dra från satiriska texter (grekiska och romerska, från första till femte århundradet) om förekomsten av övergrepp i undervisningssituationer under antiken?

Vad gäller metod och teori representerar Sheridans bioarkeologi det mest innovativa nytillskottet (med beröringspunkter till Garrows barnarkeologi i *Children and Methods*). Något snopet bara att slutsatserna efter 20 års forskning är så extremt tentativa. Kieser fyller en lucka i exegetisk barnforskning (identifierad av Reidar Aasgaard i *T&T Clark Handbook*) genom att tangera texternas reception. Det är välkommet, men har mer karaktären av analogi baserat på ett enskilt fall än en regelrätt receptionsstudie. Den koppling mellan barnforskning och feministiska studier som är grundläggande i både *T&T Clark Handbook* och *Children and Methods* märks här framför allt i ämnesvalet. Den teoretiskt intresserade har dock inte mycket att hämta i denna antologi, som ändå kretsar kring teoretiskt pregnanta frågor som legitim kontra illegitim sexualitet. Jag får erkänna att jag uppfattar det som ett förspilt tillfälle. Med det sagt utgör *Children in the Bible and the Ancient World* tveklöst ett bidrag till det snabbväxande fältet barnstudier, inte minst genom att tillgängliggöra relevant komparativt material från främreorientaliska, grekisk-romerska samt tidigkristna traditioner.

Mikael Larsson, Uppsala universitet